

Lawrence

19
20
21

DESZAKOS LEVELTAR
— 5 székely —

Azt hiszem, itt a legjobb alkalom, hogy '48 és Kalotaszentkirály kapcsán szóljunk néhány szót Gyarmathy Zsigmondról és családjáról, akik az előbbiekkal ellentétben nem rombolták Kalotaszeg falvait, hanem építették és a művészet nagy tisztelői és mecénásai voltak.

A Gyarmathyak régi nemesi család, még 1650-ből a Rákócziak idejéből kapják az ősi címeres levelet. Gyarmathy Zsigmond 1832-ben született Kalotaszentkirályon, két évvel később, mint Miklós bátyja. A szülői ház minden valószínűség szerint az egykori Gyarmathy-teleken a mai körzeti orvosi rendelő helyén állott.

Az 1848-as forradalom és szabadságharc a Gyarmathy fivéreket a kolozsvári Református Kollégiumban találja. Gondolkodás nélkül mindketten otthagyták az iskolapadot, és ha a haza ügy kívánta nemcsak tollal de karddal is a védelmére siettek. Így a Gyarmathy család összes férfitagja (apjuk Sándor is beállt a honvédségbe) ott küzdött a csatatereken. Miklós az 55-ik honvéd zászlóaljban hadnagyként harcolt többek között a dési, a vizaknai, és a piski csatákban. Zsigmond a 32-ik zászlóaljban, szintén a Bem seregében harcolt oly vitézül, hogy kitüntették Gyulafehérvár ostrománál. Sőt Szeben bevételénél elő is léptették főhadnaggyá. A szabadságharc bukása után mindketten bűjdosni kényszerültek, és csak az enyhülést követően tértek haza.

Gyarmathy Zsigmond

Gyarmathy Miklós

Miklós 1853-ban tért vissza Kalotaszentkirályra, ahol családostól alapítva folytatta tanulmányait. Különösen a magyar köz- és magánjog volt az, ami leginkább érdekelte. Kiterjesztette figyelmét

a mezőgazdaság előmozdítására is s feltalálta a váltóekét, amit a múlt században Gyarmathy-féle eke név alatt ismert a gazdaközönség. Foglalkozott a művészettel, s mint elsőrendű énekes népdalokat szerzett, melyeknek dallama átment a nép ajkára. Írt a kolozsvári és budapesti lapokba. 1875-ben Kolozs vármegye alispánjává választották.

Ugyancsak itt említem meg, hogy a Gyarmathyaknak igen fontos szerepet vállaltak abban, hogy a faluban a nagy pusztítás után újra megkondulhatott a harang. Ezzel kapcsolatban Miháلتz Elek 1896-ban a Protestáns Közlöny 6-ik számában a következőket írja:

„Régi harangjai az 1848-beli nagy pusztulásakor leolvadtak. Gyarmathy Sándor és Dési István hathatós közbenjárására a magyar kormány az ágyúinak beadott harangok közül két kisebbet ajándékozott volt, de ezeknek egyikét az oklói görögkatolikus eccla visszavette, a másik, amelyet a váradi püsp. tört. III. 246. lapján Bunyitai leírt, 1481-ben öntetett újra, de nem a k.szentkirályi eccla számára. Az oklói oláh eccla által elvitt helyébe Gyarmathy Miklós úr, alispán, most színházi intendáns az általa, többek közreműködésével Kolozsvárt tartott hangverseny jövedelméből 1863-ban egy új, nagy harangot öntetett s így az eccla mindkét harangját a Gyarmathy családnak köszönheti.”

A fentieket erősíti, illetve további adatokat közöl a templom újjáépítésével kapcsolatosan az 1870-es Évkönyv:

„1850-ben Holczér Vilmos B.bunyadi gyógyszerész egy sorsjegyes tánc vigadalmat rendezett s az abból bejött 310 Ft. 7 kr. jövedelméből a templomra ablakokat ajtókat alkudott és készíttetett. Búzgó fáradsága annál is inkább méltó az elismerésre, mert nem is volt bitsorsosunk.”

Gróf Bánffy Miklós ömeltósága amellet, hogy egy díszes szőszéki koronát készíttetett, 80 szál gerendával s még több anyaggal segítette a templom felépítését. A gróf buzgó közbenjárásának köszönhető, hogy a templom díszes alakot cserélt.”

Gyarmathy Miklós úr egy koncertet rendezett a kolozsvári színházban s ennek jövedelméből 1863-ban egy nagy harangot öntetett.

„Ezek s több másoknak jótékony adakozásai, de főleg az egyház híveinek áldozatkész buzgósága, lassan oda segít az egyházat, hogy ma valamint temploma, úgy parokiális épületei is felépülve, jó állagban vannak.”

Zsigmond 1860-ban hazatért s a bánffyhungyadi járás főszolgabírója lett. 1862-ben megnősül, és elveszi a gyerőmonostori pap lányát, Hory Etelkát. Mintha csak a sors rendelte volna egymásnak őket, s így együtt Kalotaszeg szellemi gazdasági vezetőjeivé. 1860-ban megalapította a régóta áhított Kalotaszegi Kaszinót. Az EMKE kalotaszegi körének alapító tagja és elnöke. Ugyancsak főgondnoka a kalotaszegi református egyháznak több mint negyed századon át. Hogy fellendítse a vidék gazdálkodását és védje a népet az uzsorásoktól 1872-ben megindítja a Kalotaszegi Takarékpénztárt, melynek vezérigazgatója. A bánffyhungyadi tanintézeteknél felügyelőbizottsági elnök 28 éven át. Ez idő alatt megy végbe az állami iskolarendszer kialakulása. Negyedszázadon keresztül főgondnoka és tanácsadója volt a kalotaszegi református egyházmegyének. Nem feledkezett meg a szegény sorsú gyerekek támogatásáról sem.

S ha már úgys az oktatásnál tartunk, nézzük meg mit ír a település iskolarendszerének kezdeteiről Sebestyén Kálmán:

„A Kalotaszentkirályi református kisiskola létezéséről a XVII. század közepéről vannak adataink. Első ismert tanítóját 1653-ban említik a források. A XVII. században Zentelkének külön iskolamester volt, a két rektória a XVII század közepe táján egyesült, 1754-ben az egyház javak összeírásakor az ikerközségben már csak egy tanító működött. Állami iskola 1875-ben létesült a faluban.

I. Az iskola régi tanítói:

1. Berkeszi Márton 1653., 2. Szentgyörgyi Mihály 1670., 3. Barta Miklós 1734., Kászoni István 1735., Szentgyörgyi László 1736., Székely László 1736., Köpeczi József 1737., Jánosi István 1740., Szilágyi

Mihály 1741., Újvárosi Mihály 1744-46., Lörvő István 1747., Óvári Sámuel 1749-50., Dénesi György 1750., Pétsi Márton 1752., Désbázi János 1753., Halmágyi Mihály 1753-54., Pétsi János 1755-60., Bertelen György 1761., Krasznai Mihály 1765 körül, Albisi Sámuel 1765 után, Kósa Mihály 1770 után, Rátz János 1775 után, Pető István 1780., Székely Dániel 1785., Szőnyi József 1790-1853.

Zentelki tanítók: Jánosi András 1737., Szilágyi Mihály 1741.

II. A tanító jövedelme:

Az első szentkirályi díjlevelet 1754-ből ismerjük, eszerint a rektor jövedelme a következő volt: Aki a papnak kalongyával nem fizet, egy véka búzát, négy véka zabot, két polturát (ad), a harangozásért főzésért is annyit. Amely fát a papnak visznek, annak harmada a mesteré. Temetésért, ha prédikáció alatt énekel négy poltura. Ha pedig prédikáció nem lesz en nyolc polturát. Egy 1797-es feljegyzés szerint a kalotaszentkirályi rector jövedelme a bánffyhungyadi, gyalui, kolozsi tanítók járandósága mellett a legjobb az egyházmegyében.

Az 1813-as díjlevél tömörebben fogalmazott. Minden háztól egy-egy véka búzát, a felbérések négy véka zabot, az orgonálásért 16 forintot az egész Eclá és egy véka búzát biztosított a tanítónak.

Az 1822-es vizitáció külön megemlítette a tanításért kapott fizetést az olvasókért 12 krajcár, feljebbvalókért 30 krajcár, a felsőkért 1 forint járt.

Az 1837-es vizitáció pénzben összegezte a rektor fizetését: a két Eclésiában ezüstpénzben... 88 forint.

Az 1864-es díjlevél a jövedelem mellett részletes leírását adja a tanító használatában lévő termőföldeknek:

- 1. Minden oly telektől hol két jármás marha van fizetnek egy kis véka búzát, négy kis véka zabot.*
- 2. Minden szolgálattételes zsellér telektől fizetnek egy kis búzát.*
- 3. Minden oly telekről hol négy jármás marha van fizetnek egy kis véka búzát*
- 4. temetésért fizetnek 20 krajcárt, búcsúztatásért 60 krajcárt.*
- 5. Szántók:*

a.) A tében bajtói fordulóban 2 darab föld együtt 6 kis vékás.

b.) A rengeti fordulóban vagyon nyolc vékás.

- c.) A batár fordulóban egy darab föld öt kis vékás.
d.) A gyermek tanításáért van az oláh templom mellett egy öt vékás föld, melynek minden munkáit az iskolatanító végzi.

6. Zentelkei számlók:

- a.) A cseri fordulóban egy darab négy kis vékás.
b.) A térközű egy darab négy vékás.
c.) A bércezen egy darab négy kis vékás.

7. Kaszálórét egyik ecclának sincs a tanító használatában. Zentelkén minden évben egy szekér szénát adnak.

8. A temetőbeni fűnek harmada a tanítóé, mivel ő tartozik.

9. A gyermekek tanításáért nem fizetnek semmit.

A fenti díjlevél pénzbeli értéke a vizitációs jegyzőkönyvek szerint 1868-ban 229 forint 86 1/4 krajcár.

Adományok:

A kalotaszentkirályi rektoria academica promotio volt. A külföldi akadémikákra igyekvő diák-tanítók fizetéséhez a helybéli birtokos Bánffy család kegyuri adománnyal járult hozzá. A jelentős adomány a következőkből állt: 24 réka hízta, 24 réka zab, 12 veder bor és a kis malom szombati ránja. Szőnyi József tanító tagja volt az első kalotaszegi önszegélyező egyletnek a Papi és Mesteri özregyek és árvák felsegélyezésére fel állított Institutionnak és annak pénztárába évenként 2 Rbénés forintot fizetett.

III. Az iskola épülete:

Az 1754-es egyházi összeírás szolgáltat adatokat az iskolamesteri telekről: Melyen actu iskolamestere lakik vagyon délről a református templom kökerítése, északról egy kis sikátor melyet tekintetes nemzeti Zámbo László uram pretendál a mellette lévő örökséghez. Keletről az utca, nyugatról a pusztaság vicinusi. Regális mensura szerint széle 5 bossza 20 öl.

A vizitációs jegyzőkönyvek az iskola épületéről a következőket írták: 1822-ben a classis meglehetősen, 1825-ben alávaló állapotban, 1851-ben iskola nincs, a rabló csorda által az egész Szentkirály elégetvén, 1870-ben a tanterem az iskolakötelesek felét alig képes befogadni.

IV. A tanulók létszáma

A kalotaszentkirályi iskolában a vizitációs jegyzőkönyvek alapján a gyereklétszám a következő képet mutatta:

1813: 91 tanuló – fiú: 50, leány: 41

1814: 50 tanuló –

1815: 45 tanuló – két annyi is lehetne

1820: 60 tanuló –

1825: 75 tanuló –

1832: 23 tanuló – lehetne még 49

1835: 70 tanuló –

1839: 82 tanuló – fiú: 53, leány: 29

1847: 73 tanuló – fiú: 44, leány 29

1851: – – – – – nincs iskola

1853: 66 tanuló – fiú: 48, leány: 18

1860: 89 tanuló –

1870: 176 tanuló – tanköteles 228

A XVIII. század második felében és a XIX. század elején a KRefK-ban Kalotaszegről Kalotaszentkirályról tanulnak a legtöbben, összesen 34-en. (Ebben az időszakban a vidék központjának számító Bánffybnyadról csak 21-en tanultak a Kolozsvári Református Kollégiumban)”

Jankó János a múlt század végén 1890–91-ben járta, és kutatta Kalotaszeg falvait. Könyvében Kalotaszeg magyar népe igen érdekes feljegyzéseket találunk Kalotaszentkirály-Zentelkére vonatkozóan is:

„Kalota-Szent-Királyon egy főút nincs, hanem van egy Alsó utcája Malomszeg felé, aztán egy Szegelet-, meg Bácsmege utcája, mindkettő az Erdőnek és egy Templom utcája a templom felé. Szorosai: Kocsár (Magyarókereke felé), Bálint-, Csüdöm- (két családról), Molnár- (a molnárról). A faluháza előtti tere a falubely. Zentelkével három hid köti össze, a Csáky bidja a Tölgy patakán, így nevezve a Csákyakról; a Nagybid a Kalota patakán fent, melyen mindenki szabadon jár-kezelhet; és az Úrak bidja a Kalota patakán lent, a Bánffyak telkén és birtokán az ő használatukra.”

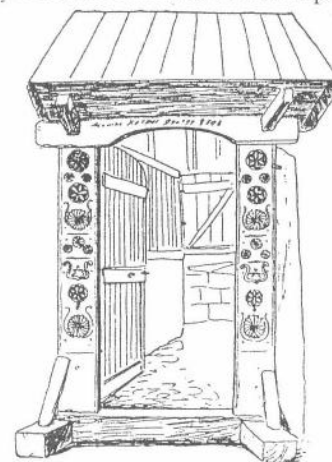
Ebben az időben Jankó János szerint Kalotaszentkirályon 120 ház van, lakóinak száma 864 melyből 628 magyar 183 román 53 egyéb. Zentelkén 56 ház található 688-an lakják, melyből 571 magyar 73 román 44 egyéb. A 176 ház a két helységben, mely alig 40 év alatt épült a nagy pusztítást követően, ékes bizonyítéka a nép szorgalmának és életkedvének. A néprajzkutató a két faluban a következő magyar családok neveit jegyezte fel:

Név	Kalotaszentkirály	Zentelke
Bálint	9	14
Borbély	1	
Boros		7
Csató		1
Csüdöm	7	1
Demeter	5	
Gábor		2
Gábora	5	
Gere		9
Gergely	1	
Isten		1
István		1
Kis	10	16
Kulcsár	10	
Lovász	2	25
Lukács	1	1
Máté	5	1
Molnár	5	
Nagy	4	1
Okos	1	12
Percze	2	
Péter	16	3
Póka	2	7
Rác	4	1
Rigó		3
Szőke	6	2

Név	Kalotaszentkirály	Zentelke
Tököli	1	1
Tóth	1	1
Varga	3	11
Vincze	10	
Zsebe	1	

Ezek a számok és adatok egy szociológusnak nagyon sokat mondanak. De mi is nyomon követhetjük az 1820-as összeírástól az 1848-as pusztításon át 1891-ig, hogy milyen változások következtek egymást a falu lakosságának összetételében.

Közvetlen a század elején járta és kutatta Kalotaszegyet Malonyai Dezső. Íme néhány kép a faluról az általa kiadott munkából, valamint részlet egy zentelkei ház akkori állapotáról.

Bálint András (Andris) utcaajtója (Kalotaszentkirály)
A szabadságharc idején leégtek a bimes utcaajtók,
azóta itt újat a helybeliek nem csinálnak, ezt a
körösfői Korpos György faragta, jó barátságból.

„A kis kapu rendszeren három-négy sor csipkés fazsendellyel van fődve,
olykor – ez a régiebb mód – gömbölyűre, csúposan, a csücskin gombfával.

Ilyen már kevés van, még Zentelkén akad a legtöbb. A régi kapukon és szégyenebb porta előtt, zsindehly behett zsupfödelesre is találunk.

Említetük már, hogy néhány galambhúgos székel nagy kapu is tévedt Kalotaszegre, de inkább a legazdálkodott s elhanyagolt néhai uri portákon találunk ihyet.

Foglalkozunk részletesebben a ház belső berendezésével. Vegyük a legegyszerűbbet, például Zentelkén, Benki Luki Istvánékat, ahol jó régiesen meg van még a pítar, a szoba s a kamara, vagyis a szalonnás, amelynek ajtótesze a „vakzár”, a „komarabot”, a szobából záródik s menten észrevesz az asszony, ha záratlanul felede kiint a szalonnást.

A pítvar nincs bepadlásolva, de hogy a tűzhelyről a láng föl ne csapjon a biúba, a tűzhely fölé fenyőboronafák vannak boltozatosan összeróva s ezek képezik a langfogót. A boronafák tapasztva is vannak. A tűzhely mellső része s a tűzélőhely környéke barnábbra van mázolva, hogy a füstakódás ne csúfítsa. A padláson, a tűzhely előtt vonul végig a mestergerenda, be a házba, illetve a szobába. A sommásabb konyha bolmi kiint lóg a pítvarban: itt a mosószek s a báromlábú szupullószek is.

Bent a házban, az utcára tekintő ablak alatt, szembe a bejáróajtóval, ott az első pad, amelynek folytatása, sarok fordulóval, a bal pad, a ház udvar felé eső fala mentén; a vendéget, akit meg akarnak becsülni, oda iiltetik. A pad földbe ásott sason és cölöpökön áll. Itt az asztal. A bejáróajtótól jobbra, sarokban, a kemence; a kemence eleje plattenes – a kemence mellett a pucik-pad (gyerek alszik a pucikban). A harmadik sarokban, a kemence és az első pad között: az ágy; az ágy előtt két, módosabb helyen négy egyes szek, olykor karosszek (a támlás padot nevezik szeknek, maga a szek egyes szek). A bejáróajtótól balra a negyedik sarokban, a keskeny vízpad. Az ágy régiiben az esztoráta, a szövöszek. Az első pad és bal pad sarokérintkezése fölött az öregek téka, – módosabb helyen jut, az ágy mellé is fali téka. A padok fölött a fogas és tálas; első és bal fogas, teli kancsóval s ott a keretes kis tiükör is. A bejáróajtótól jobbra: fogas és pole a főzőedényeknek s fazokaknak. A mestergerendára van erősítve, bakasztóval, járommal, a bosszú póc, – ott áll a gyújtó (hogy a gyerek bozzá ne jusson), ott a beretva, tiükör s mi egyéb megbecsülni való apróbolmi, nyáron az ablak is odakerül a mestergerendára, mert itt nem sarkos az ablak, csak úgy faszeeggel van az ablakbélésbe erősítve. A mestergerendába van verve a fonatrángató erős faszeegg, szupulás

után azon rángatják a fonalat, hogy fodrából kinyúlják; vannak ott apróbb faszegek is, kukoricakötni; ott a vetőkaró tartó is, abba jó a vetőkaró tengehe (a vetőkaron vagy hatvan-nyolcvan sing fonál fér meg s onnan szedik le láncha, úgy megyen az esztorátára). Az ágy rendesen 130 cm magas, úgy, hogy alatta 70-75 cm magas az ür s ott elfér a láda vagy a kibúzható karikáságy a gyerekek, az ágy végiben meg a szuszének; jellemző: az ágyba úgy feküsznek, hogy szembe kapják az ablakot, mert jó látni, hogy mi történik odakint. Az ágy fölött, körül a sarokban s el a kemenceig, a rúd; ünnepe legalább egy rúd fenn lóg, módosabb helyen pedig minden üres falra jut rakott rúd, – mert a sok szép varrottast odarakták ki hajdan s rakják ma is még, ahol maradt. De azt mondja Benki Luki Istvánné, hogy nincs már a faluban varrottas, – kiszedték mán piacra, a koporsóból is.

A butorzat, mint látjuk, nem sok s nem igen változatos: asztal, pad, padláda vagy fakanapé, fiasláda, szek, ágy, láda, szekrény, fogas, tálas. Formában legváltozatosabb a szek s díszítésében is sok az eredetiség, bár a városi formákat is utánozzák; díszítik a támlás padot is. Tipikus régi formája van Kalotaszegen az asztalnak s az úgynevezett komarás asztalnak; szerkezetiileg is elmés. A ládák többnyire füstve vannak, a menyasszony kapja s a régi ládák közt, a negyvenes évekből, remek díszítésű példányok akadnak még. Általában, még kiint, a szabadban, teljes világításban álló bolmi díszítése vésett s faragott, – a butor díszítése inkább füstött s ez jobban is érvényesül a gyéribb világítású szobában. Füstött díszítés kerül a székre, padokra, ládára, polcra, a tékákra s egy-egy helyt az ágyra is; az ágyon inkább a varrottas a dísz, maga a varrottas-hajtásos lepedő, a párnák varrottas csúfja s a szintén kivarrott úgynevezett ágyfűtől való. Füstik a kis széket is, de több a faragott; szerelmes legény ajándéka, aki maga vesződött véle; ezt viszi magával a leányzó a fonóba is. Elmés, díszes bolmi volt a régi világban az asztal fölő logó, fából faragott gyertyatartó, – ma már a padláson bentereg, ahol még tűzre nem került, kiszorította a fotogén (petroleum) lámpa; ezek között is volt füstött, de inkább faragással díszítették s helyesen, mert az égő gyertya világításában jól látszott rajtuk a himzés, a faragás; különben is, egészséges érzékekkel, színezésük rendesen a kifaragott részt hangsúlyozza.

Becsesebb apró bolmiját, gúnyját (a fehérműt) s ruháit ládában őrzik a kalotaszegi. A gabonás láda, a fedéllel nyíló szuszének inkább havasi oláh munka, vásári portéka, nincsen füstve, faragott díszítése is nagyon sommás;

szegényebb háznál a gúnya is ilyen szuszinkba kerül. A láda kisebb; módosabb háznál – már ekkor az ágy végében – kettő, három is áll egymáson.”

Kalotaszentkirály

A huszadik század elején a tízes években, még a béke időszakában többször is megfordult a településen Ady Endre, mivel Boncza Bertának rokonai éltek Kalotaszentkirályon. A házasság után gyakran vendégeskedtek a Kiszely családnál. Sőt Ady egyik legszebb verse *A Kalota partján* is itt született, a templom alatti hársfa árnyékában 1914 egyik csendes és verőfényes júniusi vasárnapján.

Bálint Palkó báza, Zentelkén

Kós Károly, aki ugyancsak gyakran megfordult a faluban így ír a fenti vers születéséről: „Első Csucsára való érkezése után azonnal megkereste kalotaszegi dédapjáról való atyafiságát. Szentkirály és Zentelke kálvinista népe éppen a templomból igyekezett kijelé. És aki valaha látta a Kalotaszeg magyar népét templomba vonuláskor, avagy a templomból széledéskor, aki tudja, hogy Szentkirály-Zentelke magyarsága egyike a gyönyörű kalotaszegi nép leggyönyörűbbjének, és ez a falu maga is a legszebbek közül való, aki elképzei a szentkirályi kálvinista templomot, a heggyen, a dombon, aombok között áll, a domb alatt a kanyargó Kalota vizét a nagy út hídjánál, azon túl a lombos, virágos, színesen ékes falut, melynek népe páratlan, és viseletében méltóságosan, lassan jó ki a cinteremből, és kanyarodik le a templomdomb útján a hídra, az elhiszi nekem, hogy ennél csodálatosabb kép alig-alig lebeztéges. A templomdomb oldalából, a Kiszely-féle öreg kertből fogta meg ezt a képet Ady Endre lelke. És elvonulva a társaságtól megszületett a vers. *A Kalota partján.*”

Kisebbségben

Az első világháborúban a csatatereken a két településről sokan ottmaradtak. Emléküket név szerint a templomban emléktábla őrzi. A Trianoni békeszerződéssel a község Romániához került. Az 1921-es földreform, akárcsak Erdély más területein itt is a románságnak volt igen előnyös. Az előbbieken két korabeli dokumentumban is bemutatott Bánffy-kastélyt a '30-as években, mindmáig tisztázatlan (többszöri próbálkozásaim ellenére sem sikerült az igazságot kideríteni) és rejtélyes módon lebontották. Úgy széthordták a szomszédos román falvakba, ahol faluházat és egyebeket építettek, hogy a helyszínen még emlékek sem maradt semmi. A Vicze-hídjok négy sarkánál (ha nincs éppen a malomárókban) a négy faragott kő is a kastélytól származik, valamint a parókia udvarán lévő néhány kötömb. Nem Ceaușescu találta ki a falurombolást, ő csak folytatta az ördögi „művet”.

A második világháború kitörését követően a második bécsi döntéssel, amikor Románia döntőbírói szerepre kérte fel a nagyhatalmakat, Kalotaszentkirály-Zentelke is visszakerült Magyarországhoz. A község határa egyben országhatár lett. Ma is látható a református temető előtt a sorompó helye. A frontszolgálaton lévőket leszámítva a falu békésen élt 1944 augusztusáig a románok kiugrásáig. Ekkor a falu s egyben országhatár egyszerre frontvonallá változott. A települést többször is lőtték a szomszédos román települések dombjai (Kalota, Bocs) mögül, mely támadások halálos áldozatokat is követeltek a békés polgári lakosság közül. A szovjet csapatok októberre közelítették meg a Királyhágó vonalát. A front továbbhaladtával Kalotaszentkirály-Zentelkét is hasonlóan a többi magyar településekhez ellepték a front mögött „tevékenykedők” a környező román falvakból. Ami a legszomorúbb, hogy éppen a falubeli románok közül kerültek ki ezek vezetői, akik első lépésként összeszedték a faluban tartózkodó helybeli embereket. Ezek korábban határvadászok voltak, határszolgálatot látva el. Mivel senkinek nem ártottak, nem látták az okát, hogy a fronttal tovább vonuljanak, annál is inkább, mert a szomszédos román településeken is jól ismerték őket. Ennek ellenére miután az első intézkedésként a falu központjába összerelt lakosságot az oroszok közbelépésére hazaengedték, a határvadászokat bezárták az iskolába. Innen pár nap múlva tovább vitték és a nagy többségük a mai Moldávia területén fogságba halt meg. Köztük volt, és sohasem térhetett haza egyik nagybátyám, Balázs János is. Emléküket szintén emléktábla őrzi a templomban, melyet a '90-es változások után lehetett csak kitenni. Egyébként ezt az időszakot, '44 októberét, az idősök csak úgy emlegetik, mint az „októberi nagyvásár”, mert mindent elvittek, ami vihető volt, természetesen fizetés nélkül. És persze a református egyház levéltárából tábornützet raktak a parókia udvarán, így ami irat összegyűlt a nagy pusztítás óta, ismét a lángok martaléka lett.

A világháború után a demokratikusnak nevezett rövid átmeneti éveket követően, mikor már Románia biztosan tudta, hogy egész Erdélyt megkapja, következett a kemény diktatúra. A '60-as

évek elején a lakosság újabb megpróbáltatáson ment át a „kollektivizálásnak” nevezett parasztnyúzó folyamattal. És következett az „Aranykorszaknak” becézett népnymorító időszak. Ahogy minél többször hangzottak el úton-útfélen, hogy ne beszéljünk magyarul, mert román kenyeret eszünk, ez a kenyér egyre kisebb és barnább lett. Végül odajutott, hogy a második világháborút követő négy évtized szocialista-kommunista építése után a kenyeret fejadagra adták. Lehet ettől volt ez az időszak „Aranykorszak”, no nem a mindennapi halandónak, hanem a kiváltságosoknak, akik külön üzletekben vásárolhattak. De úgy látszik, hogy az elvtársak még ilyen megnyomorított állapotában sem voltak meglegedve a lakosság homogén nemzetté gyúrásának folyamatával.

Közismert volt, hogy a diktátor a hetvenes években meghirdette, majd rövidesen elkezdődött a kisebbségek erőltetett asszimilálásának folyamata. Mint tudjuk e tervet volt hivatott szolgálni a szisztematizálásnak becézett falurombolás is. De lássuk, hogy történt a valóságban a statisztikák kozmetizálása. Jól illusztrálja ezt az 1992-es népszámlálás kapcsán a Szabadságban január 8-án a témában megjelent írás épp Kalotaszentkirály-Zentelkéről:

Megszámláltattunk. Hányan leszünk?

Jogos kérdés az előző népszámlálás kapcsán.

A népszámlálás időszakában vagyunk. Jelentőségteljes akció ez, hiszen a mostani felmérés, végre – reméljük – hozzávetőlegesen pontos adatokat szolgáltat majd számos fontos kérdésre, arra, például, hogy hányan élünk (hányan maradtunk) mi, magyarok: mekkora volt az utóbbi évtizedekben népünk, nemzetiségünk létszámbeli gyarapodása, avagy lemorzsolódása? Választ kapunk arra is majd, hogy maradtunk-e legalább kétmilliónyian Romániában? Van-e olyan magyar erő ebben az országban, amelyre támaszkodhatunk emberi, állampolgári és kisebbségi jogaink kivívásáért és megőrzéséért folytatott küzdelmünkben?

A múltban a népszámlálások megannyi alkalmat nyújtottak arra, hogy az éppen hatalmon lévő erők politikai hovatartozásuktól nem mentes „számításait” vagy tételeit igazolják. Szándékosan

nem firtatom, hogy ezek a hatalmasságok kik lehettek, kihez, melyik nemzethez vagy nemzetiséghez tartozóknak vallhatták magukat. Feltételezem ugyanis, hogy a népszámlálásokat – évszázadok távlatában, s talán már Heródes óta – elég sokszor manipulálták. Aligha hihető tehát, hogy a Ceaușescu közvetlen irányításával és „igen értékes” útmutatásai alapján lebonyolított legutóbbi népszámlálások nem tartalmazhatnak – enyhén szólva – homályos részeket, felnagyításokat, torzításokat. Az a diktátor, aki képes volt arra, hogy kiporciózza a naponta elfogyasztható kenyérfejadagot, s a világ szeme láttára ugyanakkor szégyenteljesen meghamisítsa a mezőgazdasági terméshozamokat, azt igyekezvén bizonyítani, éhező népét szembekacagva, hogy hazánk a legmagasabb terméshozamokat elért országok színvonalára emelkedett, sőt olykor el is hagyta azokat, alig hihető el, hogy nem követett el „huncutságokat” a népszámlálás során is. Jómagam tehát fenntartásokkal fogadom az 1977. évi népszámlálási adatokat. Állításom alátámasztására álljon itt egyetlen megszívlelendő epizód:

A hetvenes évek végén, akkori főszerkesztőm megbízásából bekopogtam Kolozs megye Statisztikai Igazgatóságához és a lapterjesztés minél jobb megszervezése és ellenőrzése érdekében kértem, hogy bocsássák rendelkezésemre a megye helységeinek népesedési adatait, nemzeti, nemzetiségi megoszlásban is. Az már csak természetes, hogy a főigazgató színe elé utasítottak, mondván, hogy ezek nem akármilyen adatok, s csakis ő adhat engedélyt arra, hogy tanulmányozhassam. Az igazgató is vonogatta a vállát, kiküldött, tanácskozott a körülötte lévőkkel, de állami – vagy szolgálati titokra hivatkozva nem akarta teljesíteni kérésemet. Végre, hosszas telefonálgatás után (főszerkesztő – megyei pártbizottság – KB sajtóosztálya – Központi Statisztikai Igazgatóság stb.) elémtette a kért adatokat, azokat, amelyeket részben ceruzával, részben tintával írtak be az e célra előkészített ívekbe. Ezeket az adatokat – átírva – ma is őrzöm, s hosszú ideig nem kételkedem hitelességükben, legfeljebb itt-ott csóváltam a fejem, látva, hogy mennyire visszaeset a magyarság részaránya.

Néhány hónap múltán azonban megingott az adatokba fektetett hitem. Történt ugyanis, hogy kisebb tanulmány elkészítése céljából Kalotaszentkirályon tartózkodtam, s megannyi adat mellett kértem az akkori néptanács elnökét, hogy mutassa meg a népesedési adatokat is. Amikor a néptanácsi elnök által elem tett és lemásolt adatokat összevetettem az Igazgatóságtól kapottakkal, megdöbbsentem, s bizony senkinek sem mertem szólni róla, hiszen eszembe ötlött: a Statisztikai Igazgatóságon „bizalmas” adatokkal szolgáltak ki. Főlöszlegesen tartom a helyet foglalni azzal, hogy Kalotaszentkirály község mind a hat falujának az adatait leírom. Megelégszem a községszékhely: Szentkirály és a hozzá szervesen tapadó Zentelke falu adataival. E szerint Szentkirályon a néptanács kimutatásai alapján 764 magyar és 212 román személy élt. A Statisztikai Igazgatóságtól viszont előzőleg egészen más adatokat kaptam: ők 488 magyar és 410 román lakosról tudtak. Zentelkén is hasonló volt a helyzet. A helybeli kimutatásokban 702 magyar és 62 román személyt tartottak nyilván. Kolozsváron viszont az említett Igazgatóságon csak 461 magyar lakost ismertek el, ellenben a románok száma náluk elérte a 286-ot! No, most már ember legyen a talpán, aki eldönti, hogy melyik adatnak is higgyen. Az említett számadatokat – hangsúlyozom! – nem én találtam ki, hanem valamennyi adatot hivatalos helyről kaptam. És, hogy az egész községre kiterjedő helyzetképet is adjak, elmondom Kalotaszentkirály községben abban az időszakban, a néptanács szerint (amelynek az elnöke román volt) 2148 magyar ajkú lakos élt, a megyei Statisztikai Igazgatóságnál viszont csak 1423 magyar lakosról tudtak! Hogy hol is vesződött több mint 700 (!) magyar ember egyetlen község területén, ezt természetesen, nehéz lenne most már kideríteni. Azt még feltételezni sem merem, hogy valahol szándékosan meghamisították a népszámlálási ívek adatait. Ilyet ugyebár még az adathamisításairól közismert Ceaușescu rendszerben sem mert feltételezni az ember! De hát akkor hova lettek e kalotaszegi község magyarjai?! Nincs-e valami összefüggés a nagy titoktartás és a számarány furcsa eltolódása között? Nehezen tudnám megállapítani. Habár a legfelsőbb hatalmasságtól ér-

kező parancsoknak és „igen értékes” útmutatásoknak ki mert volna ellent állni?

A jelzett esetből (amelyet egyáltalán nem akarok általánosítani) levonhatunk mindenestre egy-két következtetést. Engedteség meg felsorolnom ezeket:

1. Való igaz, hogy a népszámlálás személyekre vonatkozó adatot bizalmasan kell kezelni viszont e feldolgozás szakaszában – szerintünk – az adatokat már nem lehet két lakat alatt őrizni. Tiszta és becsületes munka esetén nincs mit és nincs miért titkolni! A titkolózás mindig és minden körülmény között gyanút kelt azokban, akiktől elzárják az adatokat. A titkolózás és a hamisítások kommunista rendszere elmúlt. Játsszunk minden esetben nyílt kártyákkal! Még népszámlálósdit is!

2. Éppen mindenféle gyanú felmerülésének elkerülése érdekében tegyék lehetővé (és ezt harcolja ki az RMDSZ), hogy az e célra kijelölt hozzáértő személyek (a magyar és más kisebbség sorából) az adatfeldolgozás minden szakaszában betekintést nyerhessenek a munkába és szükség esetén ellenőrizhessék, ha csak szűrőpróba alapján is, az összesített adatok valódiságát. Ez mindannyiunkban fokozott bizalmat ébresztene és megnyugtató, hogy végre a tényeknek, a valóságos helyzetnek megfelelő adatok születnek majd.

3. Ma minden érintett fél és tekintélyének megőrzése céljából a kormány is szükségesnek tarja, ám hívjanak meg huzamosabb időre néhány külföldi népesedéssziszti szakértőt, s biztossítsanak nekik teljes betekintési jogot a munkálatok menetébe, különös tekintettel a népesség nemzetiségi összetételének kiszámítására.

4. Tekintettel arra, hogy a Ceaușescu rendszerben – alighanem szándékosan – igen kevés teret szenteltek Románia lakossága nemzetiségi összetételének ismertetésére, mi több a kezemből lévő 1981. évi 733 oldalas statisztikai évkönyben (amelyben egyébként 45 oldalt szentelnek a népesedési adatoknak!) egyetlen szó sem esik a lakosság nemzetiségi összetételéről, felmerül az a gyanú, hogy valami csakugyan nem volt egészen rendben e kérdés

körül. Erre való tekintettel érdekvédelmi szerveinknek nyomatékosan követelniük kell, hogy az illetékes statisztikai szervek mielőbb hozzák nyilvánosságra, megyékre és helységekre is lebontva a nemzetiségi összetételről szóló hivatalos adatokat! Tiszta munka esetén (s ezt mindenképpen feltételezzük) nincs ok arra, hogy ezeket a népesedési adatokat eltitkolják. Sőt ország-világ színe elé kell tárnunk azokat!

Hinni szeretném, hogy senki sem ért félre, inkább a jó szándékot olvassa ki e néhány észrevételből. Az egész ország, a hatalom, a kormány, az államvezetés érdeke az elsősorban, hogy a mostani népszámlálás minden szempontból megbízható eredményeket hozzon! Nincs és nem lehet szüksége senkinek sem arra, hogy Ceaușescu-féle, minden szempontból „kozmetikázott” eredményeket dobjon majd ki a számítógépek hada. A népszámlálók készítsenek teljesen hiteles fényképet a mai román társadalom helyzetéről, tagoltságáról és semmiképpen sem az egyéni vagy kis csoportérdekektől fűtött torzrajzokat. Ezekre nincs senkinek sem szüksége!

Okos György

Az 1989-es decemberi fordulatot követően megújult hittel és reményekkel indult el a változások útján a két település lakossága. Sajnos az első lelkesedést hamar lelohasztotta országszerte a régi hatalom embereinek a színlelt pálfordulás révén a közéletbe való újra feltűnése. Mégis az átjárhatóbb határoknak köszönhetően a faluban beindult egy bizonyos kulturális kapcsolat az anyaországgal és nyugattal.

Az első jelentős külhoni kapcsolat a községnek Körösladánnyal alakult ki. A ladányiak egy Körös menti településsel akarták felvenni a kapcsolatot, és így jutottak el a Kalota partjára, ahol az elképzelésüknek megfelelő települést és hozzáállást találtak. Csakhamar beindult a jelentős kapcsolat teremtés a két település intézményei és a lakosság között. A barátság szép jelét bizonyítja az a kombájn, melyet 1991 kora őszén ajándékozott a körösladányi TSZ a községnek, ahol még lábon állt a búza. Az arató cséplő gép

áthozásának ügyintézésében jómagam is részt vettem, és évekkel az események után meglepetéssel olvastam vissza Beke György író *Atlantisz harangoz* című könyvének Földek sorsa Erdélyben című fejezetében a történeteket:

„Kalotaszzentkirályon is lábon állott még szeptemberben a gabona-termés. A magánkézbe került gépeket nem tudták megfizetni. Elpusztul a termés, éhínség jön a Kalota partjára, ha nincs ennek a falunak olyan fia, a-
ki neve szerint Okos Márton, természete szerint is okos, még hozzá tele fele-
lősségérzettel. Két évvel ezelőtt gyalog tette meg az utat Párizsig, hogy ily-
képpen hívja föl Európa figyelmét az erdélyi magyarság iszonyú elnyomatásá-
ra. Ez a mai garabonciás elment Körösladányba. Tudta, hogy miért. Ladány
testvérközsége Kalotaszentkirálynak, Asztalos Miklós történész és író révén,
aki Pestről kitelepítve évtizedeket töltött el itt. Erdélyi múltja, székegyudvar-
helyi és kolozsvári diákoskodása épített szellemi hidat Ladány és Erdély kö-
zött. Megalakult a Kalotaszeg-Körösladány Baráti Társaság, Für Lajos és
Kántor Lajos díszelnökségével. Kalotaszentkirály máig emlékezik (tanárai
emlékeztetik) Ady Endre 1914-es látogatására, mikor a templomból jövő
pompás magyarokat megcsodálta. Körösladányban is jól ismerik az Ady-ver-
set: A Kalota partján-t. Okos Márton elpanaszolta Ladányban, hogy a
szentkirályi pompás magyarokat éhezés fenyegeti, hiába dolgoztak egész
évben szorgalommal. Az erdélyi magyar gazdák nyomorúságos jelenét pana-
szolta Okos Marci. A ladányiak pedig összedugták a fejüket. Lenne náluk
egy öreg kombájn, ők újabbat vásároltak, azzal a kimustrált géppel segíthet-
nének-e a testvérfalujukon?

Okos Márton megszerezte Für Lajos elnöki aláírását, aztán a Ma-
gyar Nemzeti Bank kiviteli engedélyét, és még aznap elindult bázsa a kom-
bájjal. A román vámósok megbökökcentek, nem akarták átengedni a ba-
táron. Ajándék? Hol a papír róla a szentkirályiaktól, hogy elfogadják az a-
jándékot? Ilyen számár csak egy vámós lebet, gondolta Okos Marci, de nem
mondta, hanem telefonált a falujába. Onnan kiskocsival néhány óra múlva
megérkezett a pecsétes irat.

Úgy vonult be az ajándék kombájn Kalotaszentkirályra, mint vala-
mi mesebeli, megmentő csoda.”

1991 nyarán egyhetes nemzetközi néptánc tábort szervez-
tek, mely azóta, évenként megrendezésre kerül. Ezekről bővebben
a megjelent újságcikkekben.

1992 tavaszán Hegedűs Lóránt Dunamelléki Református
Egyházkerület püspöke látogatta meg a falut. Ekkor került szóba,
és vetődött fel, hogy a templomot újra kellene kazettásítani, hisz a
környező falvakban szinte mindegyik református templom
mennyezete kazettás. A látogatást követő hazautazásom alkalmá-
val értesültem a fentiekről Mihály János lelkésztől, akivel megállá-
podtunk, hogy az ügy képviselőjét felvállalom, melyről lelkésznek
a püspökhöz írt alábbi levél tanúskodik. Majd ezt követte egy ú-
jabb megbízólevél immár Csiha Kálmán püspöktől is aláírva

A KALOTASZENTKIRÁLYI REFORMÁTUS EGYHÁZ-
KÖZSÉG LELEKIPÁSZTORI HIVATALÁTÓL
SZÁM : 44-1992.

Főtisztelt
Dr. HEGEDÜS LÓRÁNT
a Zsinat lelkészi elnöke
részére
B U D A P E S T

Kedves Főtisztelt Püspök Ur !

Nagy megtiszteltetés volt gyülekezetünk számára a Főtisz-
telt Püspök Ur és kíséretének látogatása, mely maradandó
emléket hagyott mindannyiunk szívében.

Örömmel vettük hozzáunk intézett kedves sorait, s megelége-
déssel olvastuk a Reformátusok Lapjában megjelent lelkes hangú
cikkét.

Itt jöttük a Püspök Ur megígérte, hogy támogatni fog
bennünket a templomunk régi formájának a visszaadásában, a
kazettás mennyezet újra-készítésében.

Azóta utánajártunk a dolognak. Érdeklődtünk az állami
müemlékbizottságnál, és ígéretet kaptunk arra, hogy a szük-
séges tervrajzok elkészítése és ellenőrzése után megkaphatjuk
az engedélyt.

Az Egyházkerületünk tervező-mérnöke elvállalta a tervrajz
elkészítését, sőt a munkálatok kivitelezésében is felajánlotta
segítségét, ha erre szükség lesz megfelelő fizetés ellenében.

Nem tudom, a Püspök Ur miként gondolja ennek a munkálat-
nak az elvégzését. Okos Mártont, falunk szülöttjét kértem fel
arra, hogy tárgyaljon ez ügyben a részletekről.

Sajnos gyülekezetünk anyagiilag nem tud besegíteni, mert
az új imaterem építését tervezzük, amely körülbelül 4.000.000
lejbe fog kerülni s már ez is anyagi túlterhelést jelent számunkra.

Isten áldását kérjük életére, kedves családjára és szolgál-
latára.

Kalotaszentkirály - Zentelke, 1992 június 27.

Testvéri szeretettel:

Mihály János
Mihály János
lelkipásztor

Kalotaszentkirály - Zentelke templomának
restaurálása

Bánffyahunyadtól délre, a Kalota pataknak alsó szakaszán
tíján terül el Kalotaszeg egyik legnépesebb faluja, az 1200 lelket
számláló Kalotaszentkirály. Az egykori kis település a századok
során, a történelem pusztító sodrában nőtte ki magát mai nagyköze-
séggé. A falu két, egymással szoros kapcsolatban fejlődő település-
ből: Szentkirályból és Zentelkéből áll.

A templom a XV. században épült csúcsíves stílusban. Eredetileg
római katolikus templom volt, majd a XVI. században a gyülekezettel
együtt lett református. Építője a gyülekezet.

Történetében több átalakítást ismerünk. 1848-ban úgy a temp-
lom fedelét, mint a belsejét tűzvész semmisítette meg. A lángok mar-
taléka lett a kazettás mennyezet is. 1850-ben a templom a gyüleke-
zet áldozatos készségeiből újjáépült, de sajnos az eredeti formáját
elveszítette, s a kazetták helyett ma is egyszerű meszelt plafon van.

Szeretnénk a kazettákat újra készíttetni, s ezáltal templomunka
régii formájában látni. Erre eddig nem adódott lehetőség, hisz a
letűnt rendszer falvainkat, templomainkat lerombolni és nem építeni,
restaurálni akarta.

Most lehetőség nyílt arra, hogy újra kazettás templomunk legyen.
Amde a restaurálási munkálatok értéke olyan nagy /k.b. 800.000-
900.000 forint/, hogy az egyre rosszabbodó életkörülmények miatt
(földműveléssel foglalkozó) gyülekezetünk nem képes ezt a terhet el-
hordozni. Ezért fordulunk segítségért azokhoz, akik támogatni sze-
retnének bennünket e munkában. Ilyen irányú ígéretet kaptunk a
Dunamelléki Ref. Egyházkerület püspökétől, Ft. Dr. Hegedüs Lórántól,
aki ez év áprilisában gyülekezetünkben szolgált.

Ügyünk képviselésére felhatalmazzuk s egyben megbizzuk falunk
szülöttjét, Okos Mártont.

Kalotaszentkirály-Zentelke, 1992 november 10.

Testvéri köszöntéssel:
Mihály János lelkipásztor

Erdélyi Református Egyházkerület
Kolozsvár, 1992 november 11.

Csiha Kálmán
Dr. Csiha Kálmán püspök

Ezt követően sok levelezés, utazás és érvelés folytán az Illyés Alapítványnál látszottak a megvalósulás lehetőségei. Miután az anyagi támogatás biztosítva volt elkezdjük számba venni a számításba jöhető kivitelezőket. Tárgyalást folytattam a Baranya megyei Old község templomát restauráló francia csoporttal, a csíkszeredai Pálffy Árpád és Mérey András művészekkel, a magyarországi Kocsi Mártával valamint az Erdélyi Egyházkerület illetékeseivel. Végül is az idő szorításában a csíkszeredaiak készítettek egyáltalán elbírálható tervet. Ez a terv került elbírálásra 1994 tavaszán az egyházközség vezetői, az egyházkerület illetékesei és a kalotaszegi motívumok és néprajzban otthonosan mozgó Vasas Samu tanár közreműködésével a helyszínen, amely kisebb-nagyobb módosításokkal el lett fogadva. Ekkor kapták a megbízást a csíkszeredaiak, a munkálatok elvégzésére, azzal a feltétellel, hogy őszi-re avatásra kerüljön sor.

A színes tervről készült fényképet megküldtem Hegedűs Loránt püspöknek is véleményezésre, melyre Dr. Hegedűs Lóránt válaszolt.

Csiha Kálmán püspök prédikál az avatáson

DUNAMELLÉKI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET
Püspöki Hivatala
Ráday Kollégium, BUDAPEST, RÁDAY U. 28.
1092
Telefon: 218-0753 Telefax: 218-0903

ad 880 - 1994. szám

OKOS MÁRTON úrnak

Budapest

Lovassy u. 4. I.em.14.

1 0 8 4

Kedves Testvérem!

Köszönöm tájékoztatását és a kalotaszenti királyi szép kazettákról készített fénymásolatot.

Levelét és a képet véleményezésre elküldtem Pap Gábor művészettörténésznek, aki ebben az ügyben szakember. Válaszának másolatát mellékelem.

Remélem sikerül a munkálatokat befejezni és újra ékessé válik a templom mennyezete.

Isten áldását kívánva, szeretettel köszöntöm Mindnyájukat:

Budapest, 1994. július 12.

melléklet

Hegedűs Loránt
Dr. Hegedűs Loránt/
püspök

Dr. Hegedűs Lóránt püspök úr részére
Budapest, Ráday u. 28.

Tárgy: Kalotaszzentkirályi festett kazettás mennyezet

Tisztelt Püspök Úr!

Okos Mártonnak a kalotaszzentkirályi ref. Templom festett kazettás mennyezetével kapcsolatban 1994 május 5-i kelettel Önökhöz küldött levelét, a hozzá mellékelte mennyezet-tervrajzzal tegnap jutatta el hozzám véleményezés végett testvérbátyám, Pap László pomázi lelkipásztor.

Véleményemet több mint másfél évtizedes önálló kutatómunkára alapozva mondom el. Eszerint a bemutatott terv, meg nem nevezett „székelyföldi festők” alkotása, motívikájában és – módosított – színvilágában megfelel a Kalotaszegen korábban (XVII.–XVIII. század) kialakult református mennyezetfestési hagyományoknak. Eleget tesz annak a követelménynek is, hogy a kazetták mintái nem ismételtetik egymást, népszerűen szólva: ahány kazetta, annyiféle minta.

Amiben elmarad az előképektől, az a rendszerszerűség hiánya a kazetták egymás mellé rendezése tekintetében. Erre vonatkozóan azonban csak a helyszíni pontosabb ismeretében tudnék konkrétabb észrevételeket tenni.

A XVII.–XVIII. századi festett kazettás mennyezetek „működésrendjére” vonatkozó legfontosabb tudnivalókat az 1991-es debreceni kiállítás-katalógus előszavában kíséreltem meg összefoglalni. Ennek egy megújított, 1994-es változatát itt mellékelem, tájékoztatás végett.

Összegezve azt mondbatom: ha az egyházi előjáróság ez év októberére tervezi a mennyezet átadását, akkor a képi programban történő komolyabb változtatásokra már nemigen kerülhet sor. Az összehatás ugyan ilyenformán merevebb, lélektelenebb, mint a „klasszikus” kalotaszegi példák, Bánffyban, Körösfő, Magyarvulkó stb. esetében, de a geometrikus rend ridegségéért kárpótolható a minták változatossága és a gazdag színvilág.

Köszönöm a lebetőseget, hogy elmondhattam véleményemet.

Budapest, 1994. július 5.

Tisztelettel:

Pap Gábor művészettörténész

Ha bár a faluban kevesen hitték, mégis a kitűzött időpontban, október 9-én sor került az avatásra. Sajnos a kazettásítás ötletének elindítója nem tudott eljönni, így levélben küldte el üdvözlését.

ad 880 - 1994. szám

OKOS MÁRTON úrnak,

Budapest

Pf. 307

1 4 6 1

Kedves Testvérem!

Megkaptam és köszönöm levelét, a szép meghívót és a kalotaszegi ujságokat.

Együtt örülök a kalotaszentkirályi gyülekezettel és hálát adok Istennek, hogy a felújítási munkálatok végére érkeztek és a gyönyörűen megújított templomban dicsérelhetik az Urat.

Sajnos előre lekötött szolgálataim és amerikai útra indulásom miatt nem mehetek el az október 9-i hálaadó istentiszteletre. De lélekben és imádságomban ott leszek, Isten áldását kívánom a szent gyülekezetre, az ünnepi alkalom minden résztvevőjére.

"Érezzétek és lássátok meg, hogy jó az Ur! Boldog az az ember, aki Óbenne bízik". /Zsolt. 34:9./

Budapest, 1994. szeptember 30.

Testvéri köszöntéssel:

/Dr. Hegedűs Lóránt/
püspök

A község életében igen kimagasló eseménynek bizonyult az ünnepség, hisz előtte emberemlékezett óta nem járt a gyü-

lekezett püspöke az egyházközösségben, míg most Csiha Kálmán püspök hirdette az ígét, és jelen voltak a kalotaszegi lelkészek is szép számmal. A templom zsúfolásig megtelt, de így is sokan kint rekedtek az udvaron.

Ugyancsak 1994. júliusában a Budapesti Székely Kör támogatásával sikerült Ady Endrének emlékművet állítani az „Adyfa” alatt, a vers egykori ihletési helyén. Azóta minden év júliusában Ady emlékünnepséget szerveztünk, mely rendezvényeken igen neves személyiségek fordultak meg. A következő fejezetben többek között néhány újságcikk segítségével ismertetem az Ady-emlékmű avató ünnepségét.

Az Ady-emlékmű leleplezés előtt, 1994. július 17.

Idővel e rendezvények maguk után vonták a faluturizmus megjelenését, mely mára több családnak fontos jövedelem kiegészítést jelent.

A sajtó tükrében

Magyar Fórum 1993. szeptember 9. ***Kalotaszentkirály, a hagyományteremtő***

Kevés időtálló vívmánnyal dicsekedhetne a román diktatúrától „forradalom”, ha csak a magyar- és demokráciaellenes „ceausescui” szellem és hatalomgyakorlat marandóságával nem... Ezért kiemelkedő eredmény minden olyan, a kilencvenes év elején született kezdeményezés, melyet ma már hagyományosként emlegetünk.

A kalotaszentkirályi embereknek sikerült: 1990-ben Kisjancsi József művelődésház-igazgató, a kínálkozó szabadsággal élve, magyar népdal- és táncművészeti rendezvényt kezdeményezett, azzal az igénnyel, hogy hagyományt teremtsen. Szép Gyula zeneakadémikus, a Kolozsvári Magyar Opera munkatársa segítségével, 1991 augusztusában meg is rendezték első alkalommal a tánctábort. Szervezésében a Madisz is közreműködött. Kalotaszentkirály-Zentelke polgárai biztosították a szállást – térítésmentesen. Ugyancsak a puszta részvételi díj ellenében az iskola konyhája látta el a 250 érdeklődőt, közöttük negyven külföldit: hollandokat, franciákat, angolokat és japánokat is. Az 1992-es tánctábor némi visszaesést jelentett a résztvevők számát illetően, de a kolozsvári magyar televízió beszámolója az erdélyi magyarság széles körében terjesztették a színvonalas, hagyományfelelevenítő és ápoló, és a megismerésen keresztül megőrizhető nótá- és néptánc-kincset.

Sajnálatos módon a kissebesi (poieni) alpolgármester „magyarkodásnak” minősítette a rendezvényt, annak ellenére, hogy alkalmat kapott „feltérképezni”, mi folyik Kalotaszentkirályon, hogy Nyugat-Európából és Távol-Keletről érkező résztvevőket a táncoktatás, a művészi élmény-vágy, nem a „román nép elleni kisebbségi megnyilatkozások” hozzák Erdély e tájaira.

Az idei tábor már a hagyomány jegyében került megrendezésre augusztus 8-16-a között. A költségeket a Kallós Alapítvány, a magyarországi Illyés Alapítvány és a román kulturális minisztérium állta. Négyszáznegyven résztvevő között számosan voltak a Felvidékről, a Vajdaságból, de nem hiányoztak a hollandok, németek, franciák, angolok, amerikaiak és a japánok sem.

Csupán a Kárpátalja népművészei és a szomszéd falusi alpolgármester nem érkezett meg... A kárpátaljaiakat talán a kilométerekben mérhető távolság marasztalta otthon, az alpolgármester urat bizonyára a lelkieken és ideológiában mérhető távolság...

Okos Márton

Szabadság, 1994. július 20.

A Kalota partján

*Pompás magyarok, templomból jövet / Mentek át a Kalota folyón /
S a hidat fényben majdnem fölemelte / Az ölelő júniusi nap. / Mennyi szín,
mennyi szín mennyi kedves / És tarkaságban annyi nyugalom... – ju-
tottak eszembe e verssorok, miközben a Kalota parti hársfa alatt –
mint egykor Ady Endre – a vasárnap délelőtt csendjében kém-
leltem a falut, az istentiszteletre hívó harangszóra megelevenedő
Kalotaszentkirályt. S bár a zsúfolásig megtelt templomban végül is
jelen volt a falu apraja-nagyja, és csak úgy csattogtak a fény-
képezőgépek a „fehér és piros és virító sárga, izgató kék és harcos
barna színben” pompázó népviseletben öltözött több mint fél
tucat lány és fiú láttán, máig is kísért a reggeli kietlen falu képe, a-
hol a harangzúgásra lassacskán, döcögve éjfeketébe öltözött töpö-
rödött öreganyókák jöttek elő, először csak egyenként, majd cso-
portosan a templom felé vezető úton – mintha az ady-i ámulat, a
Kalota parti ahítat már csak versében élne. Nem ünneprontásnak
szánom, de amikor ma Ady Endrére emlékezünk és A Kalota
partján című nagyszerű versét szavaljuk, meg kell látnunk azt is,
hogy ej, de fogyatkoznak azok a „leesni áhító ékes párták”, s a
„tempós vonulást, állandóságot, biztonságot, nyarat, szépséget és*

nyugalmat” egyszer csak felválthatja a kietlenség, a kihalt pusztaság a sekélyesedő Kalota partján is.

Nem ünneprontás tehát ez, csupán óvó figyelmeztetés. Nyomós érv, bizonyítéka annak, hogy ma Ady-emlékművet állítani azon a helyen, ahol A Kalota partján című vers keletkezett, valóban nem egyszerű „feszítvizmusz”, ahogy azt a ma megsokasodó emlékműavatásokon egyesekben akaratlanul is felmerül. Ady Endrének, a pompás kalotaszegieknak, múltunknak emléket állítani e minden romboló korban, egyre inkább sürgető kötelesség. Elvágódó, szétszéledő gyerekeink, de a régészeti ásóok formájában jelentkező buldózerek előtt is.

Mint a kalotaszentkirályi születésű, ma Magyarországon élő Okos Márton, az ünnepség főszervezője elmondta, a kalotaszentkirályi Ady-emlékmű két művész, a csíkszeredai Pálffy Árpád és kalotaszentkirályi Bakó László munkáját dicséri. Mindez azonban nem jöhetett volna létre a magyarországi Székely Kör jelentős támogatása nélkül, amelyet dr. Domokos Jenő és Antall Barnabásné képviselt. Magyarországról érkezett a Magyar Szellemi Védegylet nevében Molnár M. Eszter és Pályi Dénes is, és ugyan csak a kalotaszentkirályiak vendége volt Herédi Gusztáv, Kónya-Hamar Sándor, Király László, Kántor Lajos, aki az Anyanyelvi Konferencia és a MŰRE üdvözetét tolmácsolta. Az ünnepséget Vincze Kecskés István, a helyi RMDSZ-elnök nyitotta meg, és valamennyi jelenlévő meghatottan hallgatta a beszédek követő csodálatos szavalatokat, népdal-összeállítást.

Székely Kriszta

Bihari Napló, 1994. július 20.

Ady a Kalota partján

„Pompás magyarok templomból jövet
Mentek át a Kalota folyón...”

(1914., Kalotaszentkirály)

1994. július 17., vasárnap, Kalotaszentkirály. Templomból jövő nagyságos arcok, sok-sok tarka szín, pompásan vonulnak le a domboldalon egy pont felé. „a Kalota partján biztosság, nyár, szépség és nyugalom”. Az évszázados történelmi hársfa alatt ma dombormű jelzi, hogy itt járt a nagy. Leányszemek nézik sóváran. Népviseletbe öltözött lányok figyelik, mint annak idején az élőt. Őt. Ady Endrét. Selyembojt, gyöngyös pártá, vállfűs ing, darázsos vagy pántlikás kötő, szőrszoknya, csizma. Bőgatya, vászoning, surc, rojtos keszkenő, mellény, árvalányhajás kalap. Kalotaszegi népviseletben, áhítattal a szívükben, magyarul érzők és magyarul gondolkodók – az állandóság lengi körül őket. A négy fiatornyos református templomot még körülveszi a zsindeyes kőkerítés, a Kalota sem fordult visszafelé folyásában... Egy másik szobor képe villan fel mindenki előtt. A szoboré, amelyet meghurcolt a jelen – a múlt okán – Kolozsvárott...

Vincze Kecskés István kalotaszegi RMDSZ-elnök nyitó beszéde és a dombormű felavatása után Herédi Gusztáv kolozsvári tette fel a kérdést: kell-e emlékmű, vagy fölösleges fesztivizmus csupán ez az egész? És megszületett a válasz. A szétszórt kalotaszegi múzeum, a régi Boncza-kastély (ma Goga), a Mátyás király szülőházában berendezett múzeum, a 48-as ereklyemúzeum ma mind az emlékeztető. Kellenek új szobrok, emlékművek, bizonyoságképpen, hogy itt voltunk, s itt vagyunk.

Néhány gondolat Pályi Dénes tanár, a magyarországi Szellemi Védegyelet szószólójának beszédéből: „Tisztelettel és szeretettel tudunk erre a földre gondolni. Egymás kezét fogva a határok felett, őrizzük meg a hagyományokat, hogy erős magyarság legyen a Kárpát-medencében, legyünk egyre többen és őrizve adjuk to-

vább ezt a műveltséget, ezt a múltat”. Felszólalt még Kántor Lajos, a Korunk főszerkesztője és Király László író, majd elhelyezték a koszorúkat, az emlékezés virágait.

Egy könnyecsepp az avató ünnep végén, egy könnyecsepp a himnusz után, azt mondta: együtt vagyunk, ha nem is mind, de együtt. Egy érzés még összetart. Volt, aki meghalt, és jött új közénk, de egy könnyecsepp még összetart, megtart magamnak, magadnak, annak, aki vagy. Tisztán zengő hangok voltak ott a Kalota partján. Aztán csend, torokszorító csend, könnyecsepp-csalogató csend. Elfelé indultunk és együtt voltunk mind annyian.

Balla Tünde

Romániai Magyar Szó, 1994 július

A Kalota partján

A templom zsúfolásig megtelt, pótpadok sokaságát kellett behozni, az egybegyűltek többsége mindannyiunk örömére fiatal, kiskorú (végre egy gyülekezet, ahol ők alkotják a többséget). Szép számmal jöttek el külföldiek is, ... hazai és magyarországi szövetségek tagjai.

Avató beszédében Herédi Gusztáv rámutatott: minél több ilyen emlékműre van szükségünk, hiszen 75 év alatt sok templomunkat, iskolánkat, emlékművünket, szobrunkat, emléktáblánkat rombolták le vagy vették el, hogy kihúzzák alólunk történelmünk nyomait, a tanúbizonyságait annak, hogy mi itt államot alkottunk, civilizációt teremtettünk. A nemtelen romboló folyamat pedig ma is tart – példa rá a kolozsvári főteret feltúrni, átalakítani szándékozó ásatás erőltetése. Ezzel szemben a szentkirályi Ady-emlékmű az alkotás és a két nép barátságának, a két kultúra találkozásának jelképe.

Miklós Miklós